

PŁODNY (122) *ai*

o jasne (w tym 1 r. błędne znakowanie).

comp i sup (3+1) (nã) płodniejszy (4).

sg m N płodny (13). ◊ *G* płodn(e)go (1). ◊ *A* płodny, nãpłodniejszy (3). ◊ *I* płodn(e)m (1). ◊ *L* płodnym (1). ◊ *f N* płodnã, płodniejszã (37); -ã (30), -(a) (7). ◊ *G* płodnej (4); -ej (3), -(e)j (1). ◊ *A* płodną (5). ◊ *I* płodną (8). ◊ *I a. A* płodną (4). ◊ *L* płodn(e)j (1). ◊ *V* płodnã (1). ◊ *n N* płodn(e), płodniejsz(e) (8). ◊ [*G* płodniejsz(e)go.] ◊ *A* płodn(e) (5). ◊ *V* płodn(e) (1). ◊ *pl N m pers* płodni (1). *subst* płodné (8); -é (1), -(e) (7). ◊ *G* płodnych (4). ◊ *D* płodnym (1). ◊ *A subst* płodné, płodniejszé (9); -é (4), -(e) (5). ◊ *I m* płodn(e)mi (2) *FalZioł*, *BibRadz*, płodnymi, płodniejszymi (2) *PatKaz III*, *CzechEp. f* płodn(e)mi (1). ◊ [*L* płodnych.] ◊ *V subst* płodné (1).

Składnia comp: płodniejszy niż(li) co (2), płodniejszy nad co (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde także XVII – XVIII w.

1. Zdolny do płodzenia potomstwa, płodzący potomstwo (37) :

Przen (3) : Y wtym tobie Narodzie Rułki błogofławieńftwo łtolice Rzymfkiey/ á przekłęstwo Cárogrockie pokazał P. Bog: iłz Rzymfka zãwždy rodzi iãko płodna/ pogãńftwã do domu Bożego przyczyniã iãc *SkarJedn* 398.

Wyrażenie: »matka płodna« (1): [*wiara*] iefł mãtkã bãrzo płodnã włzytkich cnot inych *RejPos* 44.

Szereg: »mocny i płodny« (1): Pãtrz iãko to mocna y płodna wiãrã: iãko fię nãd to podnoši co widzi: iãko cieiefne połługi y vniżenia wyciãga. *SkarKaz* 519b.

a. *O ludziach* (27) : Biodra barzo miãłłze y dobrze włofami porołte, znamionuiã człowieka dobre [!] iedzãcego, płotliwego y barzo płodnego. *GlabGad* P6; *WróbŻołt* V v; *GliczKsiqz* C5; *LubPs* hh2v; Profił tedy Abrãhãm Bogã/ ktory vzdrowił Abimelechã/ y zonę iego tãkze y służebnice iego/ y były potym płodnemi [*et pepererunt*]. *BibRadz* *Gen* 20/17, *Gen* 9/7; thãm [*w Egipcie*] niewiãłty tãk fã płodne iż rzadko ktoraby iedno dzyecię miãłã przy porodzeniu/ ãle dwoie rãzem/ troie/ czworo *BielKron* 8v, 447; *SienLek* 108v; żydy bãrzo młodo żeniã y zã mąż wydawã iã: ktemu iż też nãd inłze narody z błogofławieńftwã pãńfkiego płodnieyfzymi zãwždy bywãli *CzechRozm* 137v; *Oczko* 15v.

W przeciwstawieniach: »płodny ... niepłodny« (7): [*kapłan odepchnãł Joachima od ołtarza*] a czemu by łzmyal ku ołtarzouy przyydz z ofyarã myedzy płodnymy {ty} nyepłodny *PatKaz III* 104v; wczyniç trogiã [= *rodzaj lekarstwa*]/ á ma iey pani poranu z winem pożywãc iefłi chce z niepłodney byç płodna. *FalZioł* I 146a, I 109d, IV 48a; żydowłtwo ktore przed tim było płodne dla ich złofci wczynił niepłodnym. *WróbŻołt* kk8, mm4; *ArtKanc* T19.

W porównaniu (1): wczynił to iż pogańftwo niepłodne przed tim, theraz łtawłzi fię krzełcianłtwem iefł płodne iako matka łynowska wesoła. *WróbŻołt* mm4.

Zwrot: »płodnã(-ym) czyniç« = *genitale reddere* *Cn* [*szyk zmienny*] (2): Theż khadzenie z dołu białey głowie łtego korzenia [*wszywego kopru*] wczynione/ z niepłodney płodnã czyny *FalZioł* I 09d, IV 48a.

Wyrażenie: »(jako) matka płodna« [*szyk 2:1*] (3): á ty [*Stolico Rzymska*] iãko Mãtkã płodna/ y Sara łtãra wzgrzybiãłofci twey/ nowe Chrzełciãny rodziłz *SkarJedn* 397; *SkarŻyw* 601; *ArtKanc* T19.

Szereg: »żyzny a płodny« (1): Też chwali lud krzełciański iako iefł żyzny á płodny. *WróbŻołt* V6.

a. *Brzemienna; grávida Mącz (6)* : a za sara tefz płodną była gdzye tego długo czekała *PatKaz III* 105; *SiebRozmyśl F3*.

Zwrot: »płodną uczynić« = *gravidam facere, impregnare Mącz (2)*: Tyś tżłowieká przyoblokła Márya/ ktory cię bes nálienia y bes żadnego pokropienia płodną vtzynił *KrowObr* 176v; *Mącz* 149c.

Przen (2) :

Wyrażenie: »płodne dziewictwo« (2): [o *Maryi*] Płodne dziewictwo twoie y mátką cię czyni/ y pánieńłkiey czyłstości nietráci. *SkarŻyw* 112; *LatHar* 480.

b. *O zwierzętach (7)* : Zaiącz iednego kxiężyczca będzie łamczem/ á drugie^{go} łamiczą/ przeto też gich rodzaj ieft barzo płodny. *FalZioł IV* 11d; *GostGosp* 116; Owce [w *Szkocji*] nad obyczáy kołmáte/ rogáte y płodne. *BielKron* 277v; *PAttrzay* iáko płodnych płczół niełfycháné roie Okłádłý/ zacny pánie/ miodem ściány twoie. *KochFr* 77; [*Cresc 1571* 581, 588 (*Linde*)].

W przeciwstawieniu: »niepłodny ... płodny« (1): [*Bóg*] drapieźnych [zwierząt] nie płodny vczynił rodzaj/ á tych zásię rochmánnych bárzo płodny dla tego/ żeby rodzaj drapieźny wyieść ich nie mogli. *GórnRozm Nv*.

Wyrażenie: »samica płodna« (1): Mleko łamicz płodnych [wielbłędzic] iefth fubtelne á wodne/ nie zatyka iáko inłzych zwierząt mleko *FalZioł IV* 7b.

Szereg: »płodny a obfitujący« (1): Owce náłfe ták płodne á obfituyące [*foetosae, abundantes Vulg Ps* 143/13]/ Oto w vlicach náłfych chodzą ich tyfiące. *LubPs* ee6.

2. *Dający plon, rodzący owoce; plenny; fructifer Vulg, PolAnt, JanStat, Cn; fecundus, ferax, genialis Cn (24)* : tátáreczká miła/ bárzo płodne ziele. *RejFig Bb8v*; Przyrownawa [*Ezechijel*] Ieruzálem ku gáłázce winney/ ktora gdy ieft płodną y wino łwoie podawa/ wdzięczna ieft y pozyteczna człowiekowi *BibRadz Ez* 15 *arg*.

W przeciwstawieniach: »płony ... płodny« (2): *KochPs* 215; Ale mię [*lipę*] ráczéy dárny rymem pochwalonym/ Coby zazdrość vczynić mógł nietylko płonym/ Ale y płodnym drzewom. *KochFr* 93.

W porównaniach (6): Synowie twoi iáko latorołki oliwne około łtołu twego [*Ps* 127/3]. (*koment*) Synowie, czufz będą łie množyc, iáko latorołki oliwne ktore łą płodne. *WróbŻołt qq7v*; *LubPs* N5; Iábłek wprowadzie nie rodzę/ lecz mię pan ták kładzie/ Iáko łczep napłodnieyłzy w Hefperyłkim łádzié. *KochFr* 43. *Cf* »jako macica płodna«.

W charakterystycznych połączeniach: płodne(-a, -y) latorołki, oliwa, szczep, ziele.

Zwrot: »płodną czynić« (1): i płotem ią [*winnicę*] ogroził (*marg*) To ieft/ łtára łię włzelkim obyczáiem áby iey łtrzegł y płodną czynił. (-) *BibRadz Matth* 21/33.

Wyrażenia: »drzewo płodne« = *arbor fructifera PolAnt, JanStat; lignum fructiferum Vulg [szyk 6:1]* (7): *Leop 4.Esdr* 15/62; [*Chwalcie Pana*] Gory y włzytkie págorki/ drzewo płodne y włzytkie cędry. *BudBib Ps* 148/9 [*przekład tego samego tekstu KochPs*], *Gen* 1/11, 12; *KochPs* 215; *KochFr* 93; O wyrábánié drzew płodnych. *SarnStat* 1243.

»jako macica płodna, jako płodny krzew winnej macice« (2:1): Zona twoia iáko macicza płodna wdomu twoym [*Uxor tua, sicut vitis abundans in lateribus domus tuae Vulg Ps* 127/3] *SeklKat L*; *KrowObr* 222; Iáko/ wijąc łye po tyce/ Płodny krzak winnéy máłcice/ Obfituie w łłodkié groná: Ták bogoboynégo żoná. *KochPs* 192 [*zawsze przekład tego samego tekstu*].

Przen (8) : grzech tento zły pierworodny/ iestcy ńczep barzo płodny. *SeklPieś* 31v; *RejWiz* 78; Rozwiódlęś iey [winorośli tj. Izraela] płodne różgi do morzá łámego/ A iey piękne łátorośli do brodu wielkiego [*Vulg Ps* 79/12]. *KochPs* 121; *SkarŻyw* 180; od Wiliey we dwu milach aż do Liflandńkich gránic tego domu [książąt *Giedrockich*] płodna winnicá hoynie ńie rozkrzewiá. *StryjKron* 355.

W przeciwstawieniu: »płodny ... niepłodny« (1): Pan iest winne drzewko/ Oćiec iego winiarz. [...] Ktory płodne łátorośli ochędaża/ á niepłodne odcina/ y do ognia miece. *WujNT* 366.

Wyrażenie: »płodne nasienie« [*szyk 1:1*] (2): nigdy to złe nasienie [*kacerstwo*] ták płodne nie iest/ áby wżytkę rolą páńfką zarázić miało *SkarJedn* 26; *RejWiz* 37v.

Szereg: »płodny a rodzajny« (1): Spráwić dobrą wierna myśl wżeteczną ńwawola/ Bo to płodne nafienie á rodzáyna rola. *RejWiz* 37v.

3. *Urodzajny, żyzny; fertilis Miech, Modrz, Calag; foecundus BartBydg, Mącz, Cn; ferax Mącz, Calag, Cn; fructifer Vulg; almus, bonitas, satur Mącz; felix, genialis, genitalis, vestibilis ager Cn* (50) : *FalZioł* IV 52a; Zrzodlá iey [rzeki] nápełni/ rozmnoz wńyńthkie zniey rońące: w kropiach dzdzá iey rozraduieielie [!] płodna [ziemia]. *Leop Ps* 64/11 [*przekład tego samego tekstu JanNKarGórn*]; *Mącz* 132d; Bo żadne przyrodzenie niemoże być ták dobre/ ktoreby ńię niemiało zepłowáć/ [...] nie ináczey iedno iáko polá/ ktore chocia bywáiá łáme przez ńię zprzyrodzenia płodne/ ále ábo owocu żadnego nieprzynońá/ ábo niepotrzebne żielńká rodzą *ModrzBaz* 8v; *JanNKarGórn* G4; Vcz ńię od wężow/ ktorzy w kráiu głodnym/ Czuiác o wyńpie y o brzegu płodnym/ Wnet łámodźielną komięgę robotą/ Z ńiebie vplotą *KlonFlis* E2, Cv.

W połączeniu z nazwą krainy (3): *KochMon* 26; zaśiiewku moięgo niepochybna wiárá: Rządźcy płodny Afryki ńzóroko włádnemu Nie da ńye znáć/ że w ńczęńciu przerównána iemu. *KochPieś* 37; *KochProp* 7.

W przeciwstawieniach: »płodny ... nierodny, [płonny]« (1): Y obráca [Bóg]/ prze zbytek ludzki/ grunty płodne W pialek/ y w ńloné polá nierodné. *KochPs* 165; [Śláz lepzy ząwždy/ który rońcie ná ogrodzieńch/ ná żiemiách płodnych/ niżli płónnych *UrządowHerb* 200a].

W porównaniach (2): Błogońławienńtwo iego [Boga] okrywa żiemie iáko rzeká/ á czyni iá płodną iáko powońdź [*et sicut diluuium aridam inebriavit*]. *BibRadz Eccli* 39/26[27]; *BudBib Eccli* 39/26[27].

Wyrażenia: »grunt płodny« (1): *KochPs* 165 cf *W przeciwstawieniach*.

»płodny w użytki« (1): tá część [tj. *ziemia Benjamin*] bylá bárzo ciáńna ále płodna w wżytki/ k niey przyńłufzáło Ierycho y Ieruzálem. *BielKron* 48.

»ziemia, rola (jest) (barzo a. nadzwyczaj) płodna; (u)czynić płodną rolą, żiemie« = *gleba fertilis, terra fertilissima Miech; terra fructifera Vulg; alma tellus Mącz* [*szyk zmienny*] (24:1;3:1): Ta to Podolńka miedzi inńzymi żiemiami iest barzo płodna *MiechGlab* 77, 43; *WróbŻońt* 64/11, hh8, 106/34; *LubPs* Q4v; *BibRadz Eccli* 39/26[27]; Iest żiemiá wielkiego wrodzáiu zwłáńczá od rzeki Eufrátes/ kthora role káždy rok ńwoim rozlewáńim płodne czyni. *BielKron* 264v; Żiemiá w Kroleńtwie Senegé bárzo płodna *BielKron* 450v, 270, 273, 280, 283, 285v (11); Alma tellus, Płodna [!] żiemia. *Mącz* 7a, 26b; *RejPos* 82; *BudBib Eccli* 39/26[27]; Wieczne ńwiáńto niebieńkie/ y ty płodna żiemi/ [...] ńwiáńki mi dziń bądźcie/ Zem rzeczy ńpráwiedliwey od Troiáńow żádał *KochOdpr* C3v; *Oczko*

18; Twoje dary [Panie] Ią płodnéy ziemié vrodzáie KochPs 96; StryjKron 31; BielSen 18; KochProp 10; GórnTroas 30; [UrzędowHerb 200a].

Szeregi: »dobry i płodny« (1): [Księstwo Meklemburskie] Ieſt ziemicá dobra y płodna/ ma miáltá/ zamki/ wśi ochędożne. *BielKron* 291.

»płodny, obkwity« (1): Sarmatia Europłka była płodniejſza, obkwitſza [fertilior] y ciepleyſzego powietrza *MiechGlab* 53.

»płodny, (i, a) rodny (a. (u)rodzajny, a. urodziwy« [szyk 5:2] (7): Fecundus, płodny, rodzajny. *BartByd* 57; Niżey wody Koleńłkiey poczyna ſie ziemiá Hegow/ [...] miedzy Renem a Dunáiem/ máła ziemiá ale płodna y rodna *BielKron* 286; Bonitas agrorum, Płodna á vrodziwa rola. *Mącz* 26b; Foecundo, Vrodzáyne á płodne czynię nágnoyam. *Mącz* 132d, 122a, 369c; *Calag* 209a.

»żyzny, (a, i) płodny« (3): [Uberlinga] Ieſth ziemiá żyzna á płodna milá od Konftanciey *BielKron* 286, 266v, 430v.

Przen (2) :

W porównaniu (1): Pan ieſtci Bog ieden/ [...] Ktory iáko Eufrátes czyni płodny rozum/ á iáko Iordan ktory odwilża ziemię czáfu żniwá. *BudBib Eccli* 24/30[36].

Wyrażenie: »płodna rola« (1): Wiernych ludzi ſercá Ią płodną rolą Bożą. *RejPos* 65 marg.

4. *Sprawiający urodzaj; fecundus, genitabilis Cn* (7) : *BudNT przedm* d8; Y zebrał [Bóg] płodné chmury/ y otworzył niebá/ Y Ipuścił im [Żydom] doſtátek niebiełkiego chlebá. *KochPs* 116.

W połączeniu szeregowym (1): [Fawonijus] ieſt wiátr łagodny/ lubieżny y płodny. *KlonFlis* A4v.

W porównaniu (1): Náuká ma iák deſzcz płodny niech ná was vpádnie *LubPs* gg3v.

Przen (3) : Krew męczeńłká płodna ieſt. *SkarŻyw* 368 marg, 374 marg.

Szereg: »płodny i rodzajny« (1): ták płodna y rodzáyna ieſt krew ſwiętych/ ktorzy zá prawdę kátholická/ vmieráią: iſz więłzy ſmierciá w duſzách ludzkich pożytek/ to ziárno pádnące w ziemię czyni *SkarŻyw* 374.

5. [Zestawienie w funkcji nazwy botanicznej: »płodne korzenie« = jakaś roślina o jadalnej części podziemnej, może z rodziny imbirowatych (Zingiberaceae) np. z rodzaju imbir (Zingiber) lub selerowatych (baldaszkowatych; Apiaceae) np. z rodzaju mikołajek (Eryngium): Weźmi korzenia Płodnego co więłższego obrawſzy [...] nákládz Gwoźdżikow z Ingwierem [...]. Wiedz iż tho korzenie Arábowie zowá Secácul: A to nie ieſt ono náſze biáłe korzenie/ co ie Polacy zowá Krowką/ niemyl ſie ná tym [...]/ Boć to mądrzy á ćwiczeni Aptekárze wiedzá/ iż ten korzeń z Indiyey przywożą/ á iż drożſzy ieſt niź Ingwier *SienHerb* 609b; Płodne Korzenie/ álbo Płodzień Indiyłki/ *secacul officinarum*. wilder Ingwer. *SienHerb* L#v, E#v.]

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (4) : Foetusus, Która wiele rodzi, Płodna. *Mącz* 133c; Generalis, Płodny álbo to co prętko może być. *Mącz* 143d, 145d; Foetuosus – Płodni. *Calep* 428a.

Synonimy: 1. a. a. brzemienna, ciężka; 2. owocny; 3. obfity, rodny, rodzajny, urodny, urodzajny, żyzny; 5. płodzień.

Cf NIEPŁODNY, [PŁODLIWY], [PŁODOWITY], PŁODZISTY, SAMOPŁODNY